

1.4. Igen érdekes Kass Jánosnak az a sorozata is, amelyet Faludy-fejekkel készített a nyolcvanas évek végén. A 4. ábrán egy ilyen mű, a *Faludy fej* című kollázs látható 1988 / 89-ből (forrása KASS: 1997. 192).

4. ábra

A kollázs alatt az albumban a következő szöveg olvasható középre zárva (KASS: 1997. 192):

A görögök fedezték fel a testi
szépség szerelmét, a sportot, a drámát,
a demokráciát, a szabadságot,
a történelem kérdőre vonását,
meg annyi mindent. Kultúráltnak éltek,
hübrisz nélkül, kásán, vizen, boron,
de még szavuk sem volt a kultúrára.
Körülnézek és elkomorodom.

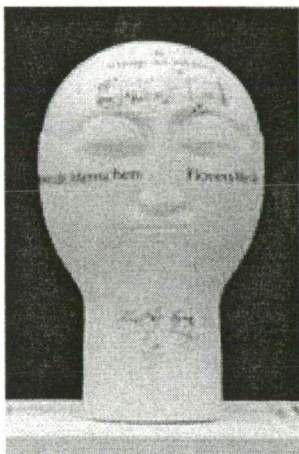
2. Plasztika és szöveg

A multimediális kommunikáció oldaláról talán még érdekesebb zsánert képviselnek azok a fejek, amelyek különböző alkotók kézjegyét / kézírását stb. viselik magukon. Itt öt reprodukciót mutatok be Kass János születésnapjához kötötten (KASS: 1997.). Ezek a művek a 'társszerzők' nevével vannak katalogizálva az albumban.

2.1. Kurtág György: Virág az ember

Az 5. ábra a *Kurtág György: Virág az ember* című művet mutatja 1989-ből (forrása: KASS: 1997. 128).

Az ábrán, a homlokrészen a *Virág az ember*, két oldalt az arccsont magasságában a *Blumen die Menschen* és *Flowers We Are*, valamint egy partitúrarészlet és a világhírű zeneszerző, zongoraművész szignója látható.

5. ábra

6. ábra

2.2. Szokoly Tamás: Kő

A 6. ábra betört polisztiroljejn (forrása: KASS: 1997. 130) Szokoly Tamás: *Kő* című költeménye olvasható (dátum nélkül), melynek első két versszaka (a harmadik versszakból csupán néhány kifejezés látszik ebben a nézetben) a következő:

KŐ

Kő vagyok, kemény, nehéz.
Fejet betörni jó darab.
Foga reccsenve törik szét,
aki bátor, s belém harap.

Az út porában fekszem itt.
Valaki talán felemel.
Ha nem, hát magam pattanok
csillagnak fel, az égre fel.

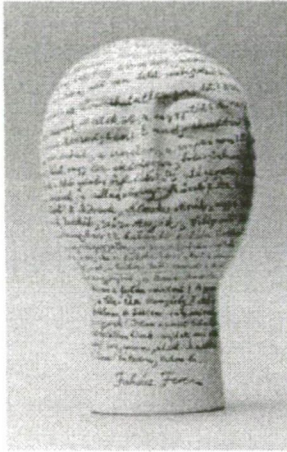
[...]

A 6. ábrán látható (re)produkción a kő és az emberi fej 'találkozása' nem csupán az arca 'rajzolt' verbális összetevő elemei által, például „Fejet betörni jó darab.”, jut kifejezésre, hanem fizikailag is, a polisztirolkoponya fejtetőtől a járomcsontig terjedő repedései révén. A két összetevő külön-külön is hasonló interpretációs háttérrel kezdemé-

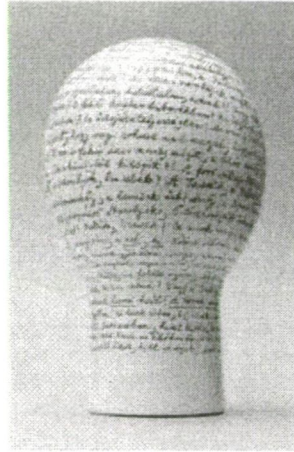
nyezhet, jóllehet referenciatartományuk nem tekinthető azonosnak (a verbális anyagban például a fegyveren kívül *csillagként* is metaforizálódik a *kő*).

2.3. Juhász Ferenc: Mi van a fejben?

A 7. és a 8. ábrán (előlről és hátulról) látható polisztirolfejlet (forrása: KASS: 1997. 137, 139) Juhász Ferenc írta körbe a *Mi van a fejben?* című költeményével (136, 138) 1972-ben.

7. ábra

8. ábra

A költemény kompozicionális makroegységei a „Mi van a fejben?” kérdés variánsai – „Mi van e zárt szemhéjak alatt?”, „Mi van fehér ősz-edényben?”, „Mi van e tiszta fejben?”, „Mi van e fehér dac-mosoly mögött?”, „Mit rejtenek e fehér gömb-ősfalak?!”, „Mi van a tojás ősz-mosolyban?”, „Mi van a fejben odabent?” – körül szerveződnek. Metafora-füzerei többnyire a polisztirolformára referálnak, például „buborék-kehely”, „fehér gömb-üreg”, „fehér kripta-buborék”, „ösgömb-világhüvely”, „ős-tojás teljesség”, „fehér mosoly-gyász” stb.

A polisztirolbuborékot Juhász Ferenc a *lét* és a *nem-lét*, a *boldogság* és a *boldogtalanság*, a *szó* és a *csönd* fogalomkörébe sorolható poláris kifejezésekkel tölti ki: „csillag-östüzek”, „dac-mosoly”, „élet”, „Lét-Egyetem”, „mosoly-akarat”, „teljesség”, „teremtés”, „világ” vs „gyász”, „halál”, „pusztaság”, „semmi”; „gyönyör”, „mármoros”, „mosoly-dac”, „öröm”, „szerelem” vs „gyötrelm”, „gyűlölet”, „meggyötört”, „ős-sebek”, „rettenet”; „betű”, „gondolat”, „szó” vs „csönd”, „némaság” stb.

A vers záró sorai a következők:

Mi van a fejben?

[...]

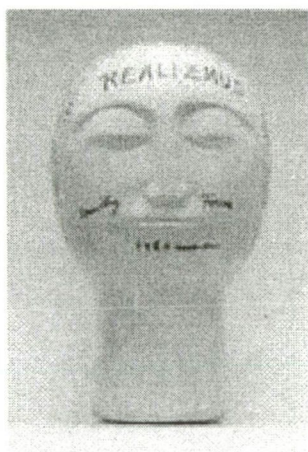
8. Poézis – plasztika – poézis. Kass János Fejek sorozatának néhány darabja. *Mi van a fejben?*

*Írtam e verset tiszta lázban, 1972. júniusában,
hittel életben és halálban! Mert élet-halálban hiszek:
majd aki majd Földbe leszek.
Mert hiszek az Életben, és hisz Ki benne: nem szegény!
Sors, sorsom, áldott: nem szegény!
Sors, sorsom, áldott: kinevetsz? Adj kevesebb átkot, több virágot!
Mert velem általad üzensz!
Én tudom, tudom én:*

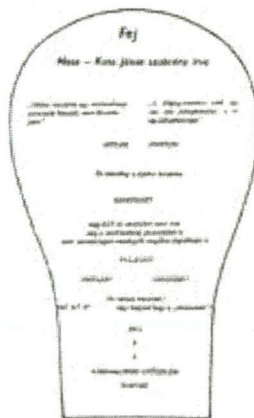
Így válik ez a kompozíció kettős ars poeticává, amit érdemben aligha érhet el 'ádáz kritikusok támadása' (vö. az 1.1.1. alatt).

2.4. Karinthy Ferenc: Realizmus

A 9. ábra a *Karinthy Ferenc: Realizmus* című művet mutatja (forrása: KASS: 1997. 140), 1980 novemberéből.

9. ábra

10. ábra

A 9. ábrán látható fej homlokán a „REALIZMUS” felirat, orcáin a 'társszerző' neve, állán a dátum olvasható. A polisztirolarcot további verbális elemek keretezik, ezek azonban ebből a nézetből nem olvashatók. A kompozíció a polisztirolsorozat, a realizmus és korabeli változata kritikájaként egyaránt interpretálható.

2.5. Somlyó György: Fej-mese Kass János szobrára írva

A 10. ábra a *Somlyó: Fej-mese Kass János szobrára írva* című kompozíciót mutatja 1973-ból (forrása: KASS: 1997. 135).

A címbeli „szobor” kifejezés itt átvitt jelentésben értendő, a műanyag buborékot tudniillik csupán annak kontúrjai képviselik. De van polisztirolváltozata is.

Somlyó György ’mesé’-je két idézettel, egy igazi szörnyeteg, illetőleg Albert Einstein szavaival indul. Az előbbi: „*Többre becsülöm egy mecklenburgi parasztfiú hátulját, mint Einstein fejét*”. Ehhez az ordas cinizmushoz közvetlenül talán jobban illenek például ez a megállapítás: „Nem becsülöm azt az embert, aki élvezettel tud a sorban zenező mellett menetelni; ez az ember agyát csak tévedésből kapta, hiszen elegendő lett volna neki a gerincvelő is” (A. EINSTEIN: 1994. 16). Itt azonban a következő áll: „*A világ-egyetemben csak egy van, ami foghatatlan: a világ felfoghatósága*”. Az idézetek alatt nagybetűkkel szedve: „*HITLER*”, illetőleg „*EINSTEIN*”. Az orrcimpa és a száj magasságában ez olvasható: „*Én lehetőleg a fejeket becsülöm / EINSTEINÉT / meg EZT itt amelyekre most írok / meg a mecklenburgi parasztfiúét is / mert valamiképpen mindegyik magában foglalhatja a / VI-LÁ-GOT*”. A ’fej-mese’ így zárul: „*1973. V. 9. a fasizmus fölötti GYŐZELM NAPJÁN*”.

3. Meghatározás – helyett

Ahogy arra a bevezetőben utaltam, az 1 – 2. szekcióban bemutatott és vázlatosan kommentált verbális és vizuális összetevőből felépített kompozíciók PETŐFI tipológiájának (PETŐFI: 2001.) egyik (al)osztályába sem sorolhatók be maradéktalanul.

3.1. Faludy György *Börtönversek* című kötetének az 1. pontban tárgyalt darabjai az elméleti keretben közel állnak a (3) / ’Vb + Kp’ altípushoz (lásd a 3. fejezetben a 2. alatt), de jelentősek az eltérések is.

A 3. fejezetben vizsgált Kondor-kötetek közül a *Jelet hagyni* (KONDOR: 1974.) és az *Angyal a város felett* (KONDOR: 1987.) komplex kommunikátumai is ehhez az altípushoz állnak legközelebb. Annyiban térnek el csupán a jellemzőitől, hogy ott mind a verbális, mind a vizuális vehikulum alkotója ugyanaz a személy. Jóllehet PETŐFI tipológiájának sarkalatos tényezője a szerzőség (lásd PETŐFI: 2001. 62 kk.), ott is úgy véltem, és úgy vélem itt is, hogy rendszertanilag nem feltétlenül lenne gazdaságos új altípust vagy alosztályokat képezni.

Pedig a *Börtönversek* kommunikátumai esetében (az 1. alatt) talán számottevőbbek a különbségek. Nem egészen egyértelmű ugyanis a komplex vehikulumok létrehozójának, létrehozóinak identitása. A versek alkotója természetesen Faludy, a polisztirol formamodellé pedig Kass. De a fejeket a szenvedés attribútumaival (céltáblával, vércsíkkal stb.) ’felékesítő’ személyek neve itt-ott rejtve marad. Ha ez az eset nem állna is fenn, mert mondjuk mindegyik fejét Kass stigmatizálta volna, még mindig kérdéses, hogy ki a komplex vehikulumok szerzője. Kass János? Vagy inkább közös alkotásoknak tekinthetők a művek. Az utóbbi lehetőségét látszik megerősíteni Kassnak az a sorozata, amelyet Faludy-fejekkel készített (az egyik darabját lásd a 4. ábrán az 1.4. alatt), s amely szoros alkotói együttműködésre utal. A további eltérések a szerzőség sajátosságainak és az altípus definitív jegyeinek (lásd a 3. fejezetben a 2. alatt) az egybevetésével már könnyen levezethetők.

Amíg egy szélesebben kvantifikált kutatás eredményei nem nyújtanak újabb és a jelenlegieknél szigorúbb paramétereket, addig az innen átmenetinek vagy rendhagyónak